

Diverse fauna van de Kikkervalleien

F.C. Hooijmans
Ametisthorst 235
2592 HJ Den Haag
fchooijmans@cs.com

Inleiding

Tijdens de planteninventarisatie van de Kikkervalleien in 2008 zijn ook waarnemingen van libellen, vlin-
ders, zoogdieren, reptielen en amfibieën genoteerd, evenals waarnemingen van enkele nachtvlinders en
van de Blauwvleugelsprinkhaan. De resultaten worden vergeleken met die uit 1999 en 2000 (Hooijmans
& Hooijmans 2002). Deze vergelijking gaat enigszins mank, omdat in 1999 en 2000 tijdens de planten-
inventarisaties in alle negen deelgebieden van het kerngebied (zie figuur 1 op bladzijde 12 van dit
tijdschrift) ook de dieren zijn geteld en in 2008 slechts in vijf. De andere vier deelgebieden zijn in 2008
op planten geïnventariseerd door medewerkers van Ecologen Groep Groningen (EGG consult). Zij heb-
ben geen waarnemingen van dieren genoteerd. Om toch een enigszins betrouwbaar beeld te krijgen van
de situatie in 2008 vergeleken met die in 1999/2000 zijn in juli en augustus 2008 de door EGG consult
geïnventariseerde deelgebieden bezocht om de daarin aanwezige dieren te tellen.

Resultaten

Libellen

Tabel 1. Aantallen libellen in het kerngebied van de kikkervalleien.

- Voor ieder jaar en voor iedere soort is per deelgebied het maximale aantal individuen genomen, dat tijdens één
bezoek aan het desbetreffende deelgebied werd geteld. Per jaar en per soort zijn deze aantallen gesommeerd over
de negen deelgebieden van het kerngebied.
- De laatste kolom geeft per soort het verschil tussen het aantal waargenomen individuen in 2008 (de op één na
laatste kolom) en het gemiddelde van de in 1999 en 2000 getelde aantallen (de middelste kolom).

	1999	2000	gemiddelde 1999/2000	2008	2008 min gemiddelde
Houtpantserjuffer (<i>Lestes viridis</i>)	0	3	2	67	65
Gewone pantserjuffer (<i>Lestes sponsa</i>)	2	19	11	25	14
Zwervende pantserjuffer (<i>Lestes barbarus</i>)	15	1	8	2	-6
Bruine winterjuffer (<i>Sympecma fusca</i>)	0	0	0	32	32
Watersnuffel (<i>Enallagma cyathigerum</i>)	247	365	306	362	56
Lantaarntje (<i>Ischnura elegans</i>)	103	197	150	62	-88
Tengere grasjuffer (<i>Ischnura pumilio</i>)	1	0	1	0	-1
Kleine roodoogjuffer (<i>Erythromma viridulum</i>)	149	257	203	42	-161
Paardenbijter (<i>Aeshna mixta</i>)	0	5	3	1	-2
Grote keizerlibel (<i>Anax imperator</i>)	12	12	12	12	0
Viervlek (<i>Libellula quadrimaculata</i>)	0	0	0	8	8
Platbuik (<i>Libellula depressa</i>)	1	0	1	1	0
Gewone oeverlibel (<i>Orthetrum cancellatum</i>)	28	10	19	15	-4
Zwarte heidelibel (<i>Sympetrum danae</i>)	13	0	7	1	-6
Zwervende heidelibel (<i>Sympetrum fonscolombii</i>)	0	0	0	8	8
Steenrode heidelibel (<i>Sympetrum vulgatum</i>)	34	0	17	5	-12
Bruinrode heidelibel (<i>Sympetrum striolatum</i>)	6	15	11	60	49
Steenrode of Bruinrode Heidelibel	69	80	75	49	-26
Totaal aantal libellen	680	964	826	752	-74
Totaal aantal soorten	12	11	14	16	

In 2008 zijn in het kerngebied van de Kikkervalleien drie soorten aangetroffen, die daar in 1999 en 2000 niet zijn gezien (tabel 1). Dat zijn Bruine winterjuffer, Viervlek en Zwervende heidelibel. Na een achteruitgang eind zeventiger jaren kwam de Bruine winterjuffer in Nederland alleen nog in Oost-Brabant voor. De soort staat daarom als bedreigd op de Rode Lijst van libellen (Anonymus 2004a), maar is inmiddels volledig hersteld en laat nog steeds een toenemende trend zien (Van Swaay e.a. 2009). In Meijendel is de soort thans behoorlijk talrijk, ook in de Kikkervalleien. In 1999 en 2000 werden alleen in het randgebied enkele individuen geteld. Het biotoop van de Bruine winterjuffer wordt gevormd door stilstaande wateren met dichte oeverbegroeiing, vaak in de buurt van bos (Bos & Wasscher 1997). Ook de Viervlek is in de eerdere teljaren alleen in het randgebied gezien (in 1999 met één individu). Het is niet verwonderlijk dat de soort in 2008 in het kerngebied voorkwam, want het is een soort van stilstaande wateren met vaak rijke vegetatie. Bovendien is het een van de meest verspreide en talrijke soorten, die het landelijk gezien goed doet. Vooral 2008 was in Nederland een goed jaar voor de Viervlek (Van Swaay e.a. 2009). De Zwervende heidelibel is een Zuid-Europese soort. In Nederland is het een vrij zeldzame invasiegast. De soort komt voor bij allerlei stilstaande grotere wateren, bij voorkeur met ondiepe, snel opwarmende delen. In de Kikkervalleien is de Zwervende heidelibel gezien bij de grote kwelplas in K2 (5 individuen op 27-7-2009) en bij die in K5 (drie individuen op 27-7-2009).

Tegenover deze drie nieuwkomers in (het kerngebied van) de Kikkervalleien staat één soort, die daar wel in 1999 gezien is (weliswaar slechts één individu), maar niet in 2008: de Tengere grasjuffer. De overige in 2008 waargenomen soorten zijn ook in 1999 en/of 2000 in de Kikkervalleien gezien. Drie daarvan kunnen, evenals de Tengere grasjuffer, worden opgevat als pioniers. Dat zijn de Zwervende pantserjuffer, de Kleine roodoogjuffer en de Platbuik. Van de Zwervende pantserjuffer en de Platbuik zijn de waargenomen aantallen te klein om iets zinnigs te kunnen zeggen over voor- of achteruitgang. Dat kan wel van de Kleine roodoogjuffer, die ten opzichte van de eerdere teljaren fors in aantal is achteruit gegaan. Dit hoeft evenwel niet te betekenen dat de Kikkervalleien minder geschikt zijn geworden voor deze soort, omdat ook landelijk 2008 een wat minder jaar was. Waarschijnlijk is dit te wijten aan het wat matige zomerweer in augustus (Van Swaay e.a. 2009).

Bij de resterende soorten is vooral de opmars van de Houtpantserjuffer en de achteruitgang van het Lantaarntje opvallend. De opmars van de Houtpantserjuffer heeft ongetwijfeld te maken met de toename van struikgewas langs de randen van het kerngebied. Voor de achteruitgang van het Lantaarntje is geen verklaring voorhanden. Voor deze soort was 2008 ook landelijk gezien een slecht jaar binnen een matig afnemende trend (Van Swaay e.a. 2009).

Conclusie:

De libellenfauna in de Kikkervalleien was in 2008 in grote lijnen vergelijkbaar met die in 1999/2000, maar liet in 2008 met 16 soorten wel een iets grotere diversiteit zien dan in de eerdere jaren (twaalf soorten in 1999 en elf in 2000).

Dagvlinders

In het kerngebied van de Kikkervalleien zijn in 2008 14 soorten dagvlinders waargenomen. Dat was ook het geval in de jaren 1999 en 2000. Bij de meeste van de meer algemene soorten in de Kikkervalleien werden in 2008 meer individuen geteld dan in de twee eerdere jaren (tabel 2). Deze toename is des te opmerkelijker, aangezien 2008 landelijk een slecht vlinderjaar was en 1999 en 2000 respectievelijk bovengemiddeld en gemiddeld (website Vlinderstichting).

In 2008 is in het kerngebied één soort, het Bont zandoogje, aangetroffen, die daar in 1999 en 2000 niet is gezien. Het verschijnen van het Bont zandoogje in de Kikkervalleien lijkt louter het gevolg van de explosieve toename van deze vlinder in Meijendel. Als soort van bossen en bosranden heeft het Bont zandoogje er eigenlijk weinig te zoeken. Drie soorten, waarvan in 1999 of 2000 slechts een enkel individu in de Kikkervalleien werd opgemerkt, lieten in 2008 verstek gaan. Dit zijn het Zwartsprietdikkopje, de Oranje luzernevlinder en de Dagpauwoog. Van de meeste overige soorten waren de aantallen in 2008 hoger dan in 1999 of 2000. De schoenlappers, tezamen met de Heivlinder, vormden hierop een uitzondering. De achteruitgang van deze soorten is in lijn met de landelijke ontwikkeling.

Tabel 2. Aantallen dagvlinders in het kerngebied van de Kikkervalleien.

- Voor ieder jaar en voor iedere soort is per deelgebied het maximale aantal individuen genomen, dat tijdens één bezoek aan het desbetreffende deelgebied werd geteld. Per jaar en per soort zijn deze aantallen gesommeerd over de negen deelgebieden van het kerngebied.
- De laatste kolom geeft per soort het verschil tussen het aantal waargenomen individuen in 2008 (de op één na laatste kolom) en het gemiddelde van de in 1999 en 2000 getelde aantallen (de middelste kolom).

	1999	2000	gemiddelde 1999/2000	2008	2008 min gemiddelde
Zwartsrietdikkopje (<i>Thymelicus lineola</i>)	0	1	1	0	-1
Oranje luzernevlinder (<i>Colias crocea</i>)	0	1	1	0	-1
Klein koolwitje (<i>Pieris rapae</i>)	4	2	3	2	-1
Klein koolwitje of Klein geaderd witje	6	4	5	12	7
Kleine vuurvlinder (<i>Lycaena phlaeas</i>)	8	5	7	19	12
Bruin blauwtje (<i>Aricia agestis</i>)	3	0	2	3	1
Icarusblauwtje (<i>Polyommatus icarus</i>)	4	15	10	55	45
Atalanta (<i>Vanessa atalanta</i>)	8	8	8	7	-1
Distelvlinder (<i>Cynthia cardui</i>)	1	7	4	1	-3
Kleine vos (<i>Aglais urticae</i>)	3	3	3	1	-2
Dagpauwoog (<i>Inachis io</i>)	1	0	1	0	-1
Kleine parelmoervlinder (<i>Issoria lathonia</i>)	33	41	37	53	16
Bont zandoogje	0	0	0	4	4
Argusvlinder (<i>Lasiommata megera</i>)	1	4	3	7	4
Hooibeestje (<i>Coenonympha pamphilus</i>)	1	2	2	20	18
Bruin zandoogje (<i>Maniola jurtina</i>)	4	11	8	27	19
Heidevlinder (<i>Hipparchia semele</i>)	79	94	87	59	-28
Totaal aantal dagvlinders	156	198	182	270	88
Totaal aantal soorten	14	14	16	14	

Drie van de in de Kikkervalleien waargenomen soorten staan op de Rode Lijst (Van Swaay 2006). Dat zijn Bruin blauwtje (gevoelig), Kleine parelmoervlinder (kwetsbaar) en Heivlinder (gevoelig). Het Bruin blauwtje kwam in 2008 slechts in zeer lage aantallen voor in de Kikkervalleien. Daarentegen waren de Kleine parelmoervlinder en de Heidevlinder, die een voorkeur vertonen voor mozaïeken van lage begroeiing en kale grond, de talrijkste soorten in het kerngebied (tezamen met het Icarusblauwtje). Ten opzichte van 1999 en 2000 is de Kleine parelmoervlinder in de Kikkervalleien zelfs vooruit gegaan. Landelijk gezien vertoont deze soort een gestage afname (Van Swaay 2009). Ten opzichte van 1999 en 2000 is de Heivlinder in de Kikkervalleien in 2008 weliswaar achteruit gegaan, maar blijft daar nog wel de talrijkste soort. Dat is opmerkelijk gezien de forse afname elders in Meijndel (Hooijmans & Remeus 2008).

Conclusie:

De samenstelling van de dagvlinderfauna in de Kikkervalleien was in 2008 vrijwel gelijk aan die in 1999/2000, maar van de meeste soorten vlogen in 2008 wel meer individuen rond dan in de eerdere teljaren. Bovendien vormen de Kikkervalleien vooral een goed biotoop voor twee Rode-Lijstsoorten, namelijk voor de Kleine parelmoervlinder en voor de Heivlinder.

Overige dieren

Het Ree laat zich steeds vaker zien in de buitenduinen en werd in 2008 tijdens een planteninventarisatie ook opgemerkt in de Kikkervalleien (tabel 3). Hoewel het om zeer kleine aantallen gaat lijkt het Konijn in de Kikkervalleien wat algemener te worden. Gelet op de landelijke achteruitgang adviseert de Zoogdiervereniging het Konijn op de Rode Lijst te plaatsen, in de categorie gevoelig (Zoogdiervereniging 2007).

Tabel 3. Aantallen diverse dieren in het kerngebied van de Kikkervalleien.

- Voor ieder jaar en voor iedere soort is per deelgebied het maximale aantal individuen genomen, dat tijdens één bezoek aan het desbetreffende deelgebied werd geteld. Per jaar en per soort zijn deze aantallen gesommeerd over de negen deelgebieden van het kerngebied.
- De laatste kolom geeft per soort het verschil tussen het aantal waargenomen individuen in 2008 (de op één na laatste kolom) en het gemiddelde van de in 1999 en 2000 getelde aantallen (de middelste kolom).

	1999	2000	gemiddelde 1999/2000	2008	2008 min gemiddelde
Zoogdieren					
Ree (<i>Capreolus capreolus</i>)	0	0	0	2	2
Vos (<i>Vulpes vulpes</i>)	2	0	1	2	1
Konijn (<i>Oryctolagus cuniculus</i>)	0	1	1	4	3
Reptielen					
Zandhagedis (<i>Lacerta agilis</i>)	1	1	1	3	2
Amfibieën					
Gewone pad (<i>Bufo bufo</i>)	3	3	3	47	44
Rugstreepad (<i>Bufo calamita</i>)	145	696	421	2111	1690
Bruine kikker (<i>Rana temporaria</i>)	42	305	174	100	-74
Nachtvlinders					
Jakobsvlinder (<i>Tyria jacobaeae</i>)	0	0	0	16	16
Sint-jansvlinder (<i>Zygaena filipendulae</i>)	0	6	3	4	1
Gamma-uil (<i>Plusia gamma</i>)	21	16	19	2	-17
Kolibrivlinder (<i>Macroglossum stellatarum</i>)	1	0	1	0	-1
Sprinkhanen					
Blauwvleugelsprinkhaan (<i>Oedipoda caerulea</i>)	1	5	3	7	4

De Zandhagedis staat als kwetsbaar op de Rode Lijst van reptielen en amfibieën in Nederland (Creemers e.a. 2007). Hij is nog steeds erg zeldzaam in de Kikkervalleien. Waarschijnlijk is het nog te open en te weinig structuurrijk. Het typerende biotoop is open zand op zuid-zuidwest gerichte hellingen met in de nabijheid struwelen met gras om te kunnen thermoreguleren. Dit voor de Zandhagedis optimale biotoop komt in de Kikkervalleien eigenlijk alleen langs de randen van het gebied voor. De Rugstreepad is allernieuwst zeldzaam en lijkt in 2008 nog algemener dan in 1999/2000.

Van de nachtvlinders is in 2008 de Jacobsvlinder plots present. De reden is vermoedelijk dat Jacobskruiskruid na de ingreep van eind 1997 enkele jaren nodig heeft gehad om tot bloei te komen.

De Blauwvleugelsprinkhaan staat als kwetsbaar op de Rode Lijst van Sprinkhanen en Krekels (Anonymus 2004b). In de Kikkervalleien lijkt sprake van een toename in 2008 ten opzichte van 1999/2000, maar de waargenomen aantallen zijn te gering om hierover een harde uitspraak te doen.

Literatuur

- Anonymus (2004a). Rode Lijst Libellen. Ministerie van landbouw, natuur en voedselkwaliteit. Staatscourant 2004, 218.
- Anonymus (2004b). Rode Lijst Sprinkhanen en Krekels. Ministerie van landbouw, natuur en voedselkwaliteit. Staatscourant 2004, 218.
- Bos F & M Wasscher (1997). Veldgids libellen. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- Creemers RCM, JJCW van Delft & AM Spitzen-van der Sluijs (2007). Basisrapport Rode Lijst Amfibieën en Reptielen. Stichting RAVON, Nijmegen.
- Hooijmans FC & JW Hooijmans (2002). Natuurontwikkeling in de Kikkervalleien. Duinwaterbedrijf Zuid-Holland.
- Hooijmans FC & A Remeus (2008). Vlinders in Meijendel: aantallen in 2007 langs twee telroutes. Holland's Duinen 51.
- Van Swaay CAM (2006). Basisrapport Rode Lijst Dagvlinders. Rapport VS2006.002, De Vlinderstichting, Wageningen
- Van Swaay CAM, D Groenendijk & CL Plate (2009). Vlinders en libellen geteld. Jaarverslag 2008. Rapport VS2009.007, De Vlinderstichting, Wageningen.
- Zoogdiervereniging VZZ (2007). Basisrapport voor de Rode Lijst Zoogdieren volgens Nederlandse en IUCN-criteria. VZZ-rapport 2006.027. Tweede, herziene druk. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem.